

Önmagunkat nézve

Nehéz a számvetés, s ezért nincsen még igazán nagy, szintetizáló mű, amelyvel (Takács István írását idézve, Dél-Magyarország, 1967. szeptember 10.): „egyrészt rendbe kell tenni ennek a nemzedéknek saját életútját önmaga előtt is; másrészt fel kell mérnie azt az életutat is, amelyet ez idő alatt az egész ország megtett”. E nemzedék belső kényszere sürgeti ezt igen erőteljesen, s különösen a saját életútját szeretné már látni összefogottan (olyannak, amilyen a valóságban).

1

Két és fél évtized — egy emberöltővel szabva — valóban nagy idő. S mégis magunkról; pályánkról, sorsunkról, fényes tetteinkről, szerencsétlen cselekedeteinkről, fölemelkedésünkről és aláhullásunkról vallani olyan korhűen és megrázóan igazán, még most is nagyon nehéz. Ránk nehezedik egy teljesen szubjektív eredő; tegnapi és mai tetteink összefolyának, szakadatlanúságuk két pólust táplál; a letisztult, józan megítélés lehetőségét nyújtja tíz-tizenöt évi önmagunkról; de a mostani nagy fordulóra készülődés sístergő, forró gőze meghomályosítja a tisztánlátást. Mai tevékenységünk lehegadt vizsgálata a mi életünk keső alkonyán történhet meg. Azt pedig a következők végzik el, akik a második világháború után születtek, s egy újabb évtizedben érnek be alkotásra, ítékezésre képes nemzedékké; akikről Ilja Ehrenburg utolsó írásában (a Nauka i Zsizny c. folyóirattól vette át az Elet és Irodalom 1967. szeptember 9-i száma) azt mondja: „Most mintha frontátörésnek lennének szemtanúi. A fiatalok kezdik megérteni, hogy a tudomány vagy a politika erkölcs nélkül, a szerelmi játék szerelem nélkül olyan, mint az a bizonyos vadás mártás vad nélkül...”

A szintetizálásra törekvő műnek, amelyet a mi nemzedékünk készít önmagáról a valóságban, hátra van egy nagy fejezete: a következő évtized. A jövő évtizedében bontakozik ki e nemzedék munkájának, életének olyan értéke, amely a nemzeti sors arcán hagyja az értelem, szabadság, emberi méltóság sok szép vonását. Nem újabb illúzió festése ez; erőfeszítések és eredmények, kínódások és konfliktusok, sikerek és sikertelenségek kerítései közt érik meg három és fél évtizednyi serénykedésünk élvezetes gyümölcse.

Nem azt akarom sejtetni, hogy addig nem született átfogó összegezés, amíg e nemzedék alkotóan működik, újabb és újabb darabkákat ragaszt életművéhez. Azt se érezze ki senki e sorokból, hogy tán legszívesebben az utókorra testálmam e nemzedék életének vizsgálatát. E munka nagyobbik felét mi végezzük el. Ehhez azonban szükséges, hogy a ránk következők szemével is nézzük tegnapunkat és holnapunkat. Újra csak Ehrenburgot idézem: „A különböző európai országok fiataljai még nem érlelődtek meg egészen, még nem tudják biztosan, mi a hivatásuk, de abban már egészen bizonyosak, hogy lenéznek atyáik hiszékenységet, bőbeszédőséget, szentimentalizmusát. Egy cseppet sem hasonlítanak azokra az 1936-os kamaszokra, akik arról ábrándoztak, hogy Spanyolországba mennek, megvédeni Madridot a fasizták ellen. Sok szónak változott meg a kicsengése: a „barrikád” például ma már romantikus színházi díszlet, a „háború” képzeletéhez nem tankok és lövészárkok, hanem gombaalkú atomfelhők tartóznak, a „világúr” szó hallatán sok fiatalat már-már elfog az utálat.”

Szükséges előre figyelni, mert ellenkező esetben úgy járhat nemzedékünk önvizsgálata a ránk következők előtt, mint az öreg ember, aki a második mondat után rákezd: „Amikor én Isonzónál jártam, úgy hullott ott a gránát, mint a záporos...” Van-e bennünk hajlandóság arra, hogy érzelmi töltetű azonosulásunkat óvjuk az ész élesen vágó késétől ott, ahol a realitás megszokott érzéseinkbe kellemetlenül belehasít? Igen, van. S ez legalább annyi buktatót takar, mintha valaki előkelő idegenként akarna a mai nemzedék évtizedeiről szólni.

Ilyen veszedelmis is fenyegeti önvizsgálatunkat; a forradalmi romantika racionalis értékeinek megállapítása közben szívesen lekecsinyeljük azt, amiért milliók áldoztak föl életüket.

Utódainkban kevesebb lesz a nosztalgia életünk, sorsunk, munkánk iránt, mint bennünk, akik végig csináltunk, amit ránk szabott az alkotóképes négy évtized. Szigorúbb szemű, észű és tollú vizsgálat lesz az övéké; a valóságos értékek és drámák kerülnek általuk összegezésre. Az ész és irányító szerepe náluk kisebb teret enged a bennünk élő, velünk járó túlzó szentimentalizmusnak. Egyébként általuk az is jobban kiderül, hogy tetteikben valóban mi válik öröktörvényűre, századokra szólóvá és mi a muló, összként értékű, s mi az ahol alig-alig léptünk.

Ami az emberi magatartást, új erkölcsi-ségünk ható erejét illeti, talán itt érbenünk majd a legplasztikusabban jelentkező negatív ábrázolás. Nem azért, mert többet tehetünk volna, és nem tettük meg, hanem azért, mert rendszeresen nagy hiszékenységgel veremben botorkáltunk; azt hittük, egy gyökeres társadalmi változás után nemsokára megváltozik

az ember. Nemzedékünk morális, karakterisztikai világa, magatartása mindjárt más lesz. Pedig Lenin igen sok alkalommal óvott ettől az illúziótól. Sajnos, nem változik az emberi tudat és szokás óhajunk szerint, s ezért csapódunk néha-néha a valósághoz, ahol óhajunk legiesetéből esve, szükségtelenül belső sérüléseket szenvedünk. Ezt a fajta vergődést sokan életünk elemesztőjének érezzük, de a következők majd csak annyit állapítanak meg — összegező ésszel —, hogy ebben a szférában mi mennyire mozdult e nemzedéknél.

Ily módon értem én: nemzedékünk önvizsgálatánál figyeljünk előre is.

2

Ezen az úton már egészséges csapásokat vágunk. Takács István említett írásában föl sorol néhány mutatót. Megjelent műveket, regényeket, drámákat, filmeket.

Egyik sem a szintetizálás, a monumentális igényével íródott, készült. S ez természetes is. A nemzedéki önvizsgálódás kezdeténél tartunk. A körülnevezés, a kifejezés, a megfogalmazás mikéntjének mérlegelésénél, az észrevett konfliktusok, drámák vizsgálatánál.

Fölösleges bizonygatni az elindulást. Ezeknek a részvizsgálódásoknak művészi összegezéséből adódik egybe a kor, s vele együtt az ország sorsának alakulását mutató hiteles ábrázolás. Még egyszer hangsúlyozom, az epizódok, a rövid időszakok, nagy nemzedéki sorsfordulót bemutató alkotások jelentőségét, amelyek persze nem helyettesíthetik majd egy nagy erejű szintetizáló mű vagy művek megírását.

Marx megállapítása ma is érvényes: Dickens regényeiből többet tudott meg koráról, mint egy könyvtárnyi tudományműből. Bizonyíték erre a húszas-harmincas évek nemzedékének önvizsgálatait elvégzők alkotása; a körünkben élő nagy írónak ez volt fő életműve. Regényeiből, szociológiáiból, szociográfiáiból pontosan megmérhető elődeink életének két, két és fél évtizede. A mai nemzedék önvizsgálatát már nem ők végzik el.

Van azonban a mi indulásunknak figyelmeztető gyengesége is. Alig jut el ez a vizsgálódás a munkásosztályhoz. Néha olyan érzés fogja el az embert, hogy ebből a rettenetes erejű, megrázó drámaiságot felölölő átalakulás művészi megjelenítéséből kivesszük a munkásosztályt. Vizsgálataink képe többnyire intellektuális körökből, kispolgári éghajlatból, jobb esetben paraszti milióból készül. Nem ezt kárhoztatom, csak éppen a szintetizálásra törekvő nemzedéki önvizsgálattól a perdöntő erő, a társadalmi gerinc nem hiányozhat. Sajnos a kezdeti lépéseket figyelve — eléggé hiányzik!

Szó sincs arról, hogy proletkultos emlékeket élesszek föl, vagy egysíkú zsdanovi miszticizmust igényeljek, vagy semmitmondó üres formulák hiányérzete támadt volna föl bennem. De ennek a lassúcskán beteljesülő negyedszázadnak a központi mozgató ereje, milliók egyéni sorsának, az ország formálódásának meghatározója mégiscsak a munkásosztály, a mai nemzedék anyagi, morális, műveltségbeli, ideológiai letéteményese. Ezért nem fogadtuk el az a kiterő szabadság, hogy „mit látok én a munkásnál, azelőtt is dolgozott, most is dolgozik. Őt nem érték drámai fordulatok...” Igaz, hogy most is dolgozik, csak éppen egy új nemzetet és országot, egy másfajta nemzedéket teremtetett a munkájával. Persze olcsó drámaiság, botcsinálta konfliktus itt valóban kevesebb akad. Nehezebb kibányászni a „lényegét”. Semmit sem jelent az, ha az alkotó művész elmegy a „gyárba”, írhat jó riportokat, vagy az élet kergén járó munkástörténeteket, de nem tudja ezzel az ismerettel megoldani igényesebben azt a korrajzot, amit talán szeretne. Ehhez az szükséges, hogy az író benne éljen a „lentben” és a „fentben” — a társadalom mozgásából né csak a rezdüléseket csipje el valahol, hanem a mozgás belső törvényeinél álljon. S úgy ismerje típusainak „belsejét”, mint önmagát.

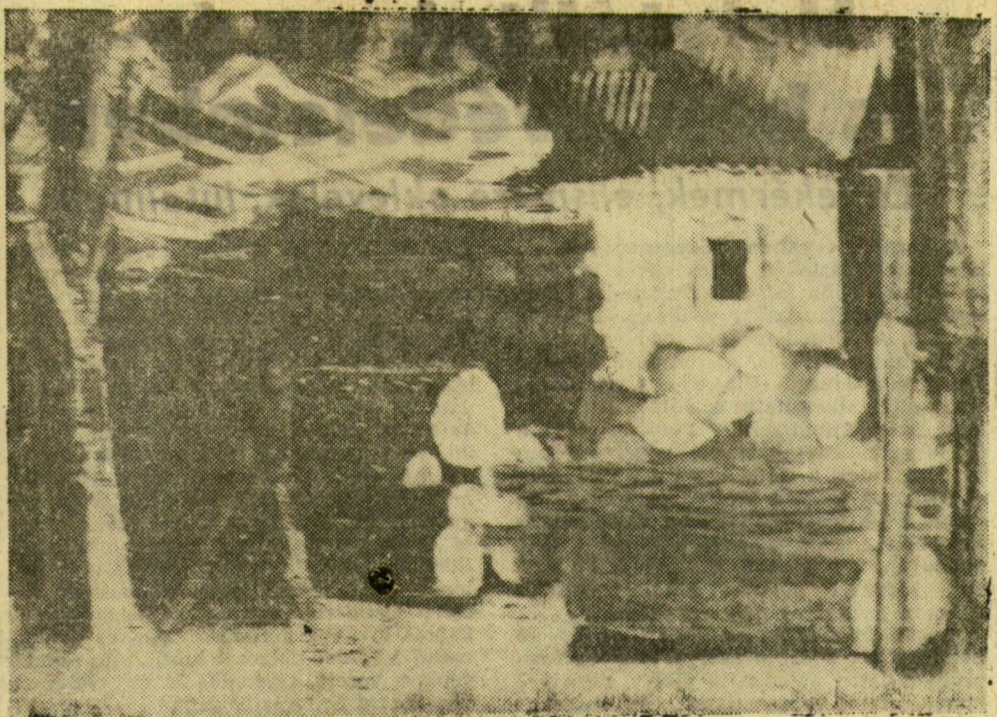
Ez nehéz vállalkozás. De amilyen kár volna nem üdvözölni a kezdeti lépések szép eredményeit, olyan kár lenne a kifogásolt helyzetet figyelmen kívül hagyni. Természetesen itt sem óhajok szerint alakulnak a dolgok, parancsra és határozatra nem változik semmi. Viszont a figyelemfelhívó igény ilyen fajta meditáció esetében azt hiszem, helyénvaló.

3

A mai nemzedékről beszélnek, amelyek együtt él elődeivel és utódaival, s ez a folytonosság mindig így volt és marad. De a mai derékhad az, amelyik most a legfontosabb, alkotó erő.

Van ennek egy sajátos típusa. Az úgynevezett funkcionáriusról — tisztviselőről szólnak. Azokról a tíz és tizezrekről, akik két évtizede gyakorlati módon irányítják az ország sorsát.

Nem akarom senkinek sem a szíves figyelmébe ajánlani a tisztviselőket, csak néhány vonással megmutatom e korszak — bocsássanak meg — székérhúzóit. Azzal a szándékkal, hogy e nemzedék életútjának, összegező igényű elrendezésében kiinduló szerepet kell, hogy kapjanak ezek az emberek. Kik ezek?

NAGY B. ISTVÁN

FATELEP

Hazánkba az első rabruhát John W. Toth, 1956-ban megszire szakadt hazánkba hozta be unokaöccsének. Bár a rabruha amerikai típusú volt, Tóth Zsolt óriási sikert aratott vele az Anna presszóban és környékén.

A keletkező szükséglet kielégítésére először a maszekok álltak rá: potlom 1500 forintért már jól szabott zsákvászonból készült fegyverruhát lehetett kapni.

Ekkor következett a letargikus vita korszaka. A sajtó tudta, hogy ellenpropagandája csak népszerűsíteni fogja az új viseletet, de néhány témaszegény újságíró mégis megpróbálkozott a gyönyörű fegyverruhát. Erre más, bátor hírű újságírók, hetilapok munkatársai, kiálltak, ama elgondolás mellett, hogy nem a ruha a fontos, hanem a szívszág, és persze valaha harcoltunk a Coca-cola és a Beatles frizura ellen is, ám mégis elterjedt, ami elterjedő volt, és lám nem dőlt össze a szocializmus. (Tény, hogy nem dőlt össze.)

A következő fázis: Slusszkules és rabruha rabruha Szerelme nincsen gondja nincsen gondja

A tendencia csak akkor fordult meg, amikor Bezsók Alajos hivatásos fegyőr

ban a nyereségre törekvő állami ipar is belekapcsolódott a rabruhájában jelentősebb kielégítésbe, és hamarosan diadalmas lödva fogadták, hogy cikkek láttak napvilágot arról, hogy te csibész, most majd

Gombó Pál:

Rabruha

Új divathóbort kapott lábra az Egyesült Államokban. A fiatalok körében sokan öltönek rabruhát ezzel a felirattal: „Az állami börtön tulajdona”. (Hír a Basler Nachrichtenben.)

lesz elegendő hazai fegyvercruha a dolgozóknak. Csúcsponjt a divat akkor érte el, amikor az ifjúság példáján felbuzdulva a lánykakedvelő magánautósok kezdtek el hordani a volán mellett. Szellemi szükségleteink legfőbb kielégítője, a táncdal, így szól, erről:

Slusszkules és rabruha rabruha Szerelme nincsen gondja nincsen gondja

A tendencia csak akkor fordult meg, amikor Bezsók Alajos hivatásos fegyőr

pénztárcáját az öltözében feledvén, civil rabruhájában jelentősebb kielégítésbe, és hamarosan diadalmas lödva fogadták, hogy cikkek láttak napvilágot arról, hogy te csibész, most majd

mégismered, hol lakik az úristen!” Ez az eset is belekerült a lapokba és meghihette az addig semleges rendőrséget. Nevezetesen egy pszichológus őrnagy azt javasolta, hogy az autósokat, akik rabruhában vezetnek, igazoltassák, akik nem autósok, azokat szintén, hátha szökött rabok.

Amde, bár az igazoltatottak között jócskán akadt rovtomultú és néhány szökött rab is, a tömegéknél csak növelett a lelkesedést az a tény, hogy remek dícsékednivalójuk akadt: hogyan és miként hordásához.

Amde, bár az igazoltatottak között jócskán akadt rovtomultú és néhány szökött rab is, a tömegéknél csak növelett a lelkesedést az a tény, hogy remek dícsékednivalójuk akadt: hogyan és miként hordásához.

viselkedtek a zaklató zsernyákokkal. Am az emberi agy kapacitása kifogyhatatlan. Erről a mély igazságról az első tanúbizonyságot Zs. Gyula rendőrnagy szolgáltatotta, akinek Zs-elve alapján a rabruha autózéteket nem szökőköttség miatt vizsgálták meg, hanem autójuk állapotát, és menetleletét ellenőrizték — és íme, kiderült, hogy a szöke fiatalok nő kocsijukon rendszeresítve van, am a stoplámpa nem ég.

Igen ám, de mi legyen a gyalogos fegyvercruha hordókkal? Egy hónap telt el tétovázással, majd egy egyszerű ifjú nyomdai szedő feltalálta a csaliatlatlan ellenszert. Egy bélyegzőt szerkesztett és megbottlós úriúgyen a fegyvercruhasok hátára nyomta a következő szöveget:

VESSZEN A FRADI! A csakhamar többszörösen összevert rabruhások ezek után lelettek a dícsátruha viseléséről és visszatértek az egyszerű, konzervatív cowboy-nadrág hordásához.